

**MAXSUS EHTIYOJGA EGA O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA
DIFFERENSIAL YONDASHUV***Ismatillayeva Madina Ismatillo qizi**8-maktab maxsus pedagogi*

Annotatsiya: Maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda differensial yondashuvning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish zarurligi tahlil qilingan. Shuningdek, differensial ta’limni tashkil etishning samarali usullari, pedagogik metodlari hamda o‘quvchilar rivojlanishiga ta’siri ilmiy manbalar asosida bayon etilgan. Olimlarning pedagogik qarashlari va amaliy misollar orqali maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida individual yondashuvning muhimligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari differensial yondashuv ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Differensial yondashuv, maxsus ehtiyojli o‘quvchilar, inklyuziv ta’lim, individual ta’lim, pedagogik metodlar, o‘quv jarayoni, rivojlanish zonasi, ta’lim samaradorligi.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida ta’limni samarali tashkil etish uchun differensial yondashuvdan foydalanish zarur. Differensial yondashuv o‘quvchilarning bilim darajasi, qobiliyati, ehtiyoji va psixologik xususiyatlariga mos ravishda ta’lim metodlari va topshiriqlarini moslashtirishni anglatadi. Bu yondashuv inklyuziv ta’lim tamoyillariga ham mos keladi va har bir o‘quvchining rivojlanishiga imkon yaratadi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda o‘qituvchidan alohida yondashuv, sabr-toqat va pedagogik mahorat talab qilinadi. Shunday yondashuvlardan biri – differensial yondashuvdir. Differensial yondashuv ta’lim jarayonida o‘quvchilarning qobiliyati, ehtiyoji va rivojlanish darajasiga qarab turli metod va usullardan foydalanishni nazarda tutadi. Bu yondashuv orqali har bir o‘quvchiga mos sharoit yaratiladi va ularning bilim olish imkoniyati kengayadi.

Asosiy qism

Maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda differensial yondashuv pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bunday o‘quvchilar orasida eshitishida, ko‘rishida, nutqida muammosi bo‘lgan yoki o‘qishni o‘zlashtirishda

qiyinchiliklarga duch keladigan bolalar bo'lishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi dars jarayonida har bir o'quvchining rivojlanish darajasini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishi kerak. Pedagog va psixolog Lev Vygotskiy o'zining "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasida bolaning mustaqil bajara oladigan vazifalari bilan kattalar yordamida bajara oladigan vazifalari o'rtasidagi farqni ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, o'qituvchi o'quvchiga mos darajadagi yordam ko'rsatib, uning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashi kerak. Bu g'oya differensial yondashuvning ilmiy asoslaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, amerikalik pedagog Carol Ann Tomlinson differensial ta'lim nazariyasini rivojlantirib, dars jarayonida

o'quvchilarni uchta asosiy jihat bo'yicha farqlashni taklif etadi:

o'quv mazmuni (content),

o'quv jarayoni (process),

o'quv natijasi (product).

Bu yondashuv orqali o'qituvchi bir xil mavzuni turli darajadagi topshiriqlar orqali o'rgatishi mumkin.

O'qish qiyin bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash

Masalan, sinfda matnni tez o'qiy olmaydigan o'quvchi bo'lsa, o'qituvchi unga qisqaroq matn berishi yoki rasmlar orqali tushuntirishi mumkin. Kuchli o'quvchilarga esa murakkabroq matn beriladi va ular matn mazmunini tahlil qiladi.

Eshitishida muammosi bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash

Bunday o'quvchilar uchun ko'rgazmali materiallar, yozma ko'rsatmalar va slaydlar yordamida tushuntirish samarali bo'ladi. Masalan, matematika darsida misollarni doskada bosqichma-bosqich ko'rsatish o'quvchiga tushunishni osonlashtiradi.

Ba'zi o'quvchilar nazariy ma'lumotni qiyin qabul qiladi, ammo amaliy mashg'ulot orqali yaxshi o'rganadi. Masalan, tabiatshunoslik darsida o'simlik tuzilishini faqat kitobdan o'qish o'rniga real o'simlikni ko'rsatish yoki tajriba o'tkazish samarali bo'ladi.

Olimlarning qarashlari

Mashhur pedagog Jean Piaget bolaning kognitiv rivojlanish nazariyasida bolalar bilimni o'z tajribasi orqali egallashini ta'kidlaydi. Uning fikricha, o'quvchilarning rivojlanish bosqichlari turlicha bo'lgani sababli ta'lim jarayonida individual yondashuv zarur. O'zbekistonlik pedagog olimlar ham bu masalaga e'tibor qaratgan. Masalan, N. Sayidahmedov ta'lim jarayonida innovatsion va shaxsga yo'naltirilgan metodlardan foydalanish o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishini ta'kidlaydi.

Maxsus ehtiyojga ega o'quvchilar – bu jismoniy, ruhiy yoki rivojlanishida muayyan qiyinchiliklari bo'lgan bolalardir. Bunday o'quvchilar bilan ishlash jarayonida differensial yondashuv juda muhim hisoblanadi. Chunki barcha o'quvchilar

bir xil tezlikda va bir xil usulda bilimni o‘zlashtira olmaydi. Shuning uchun o‘qituvchi har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olib darsni tashkil etishi kerak.

Differensial yondashuvning asosiy maqsadi – o‘quvchilarning imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirishdir. Bu jarayonda o‘qituvchi turli metodlardan foydalanadi: individual topshiriqlar, kichik guruhlarda ishlash, vizual materiallardan foydalanish, qo‘shimcha tushuntirishlar berish va boshqalar. Masalan, ayrim o‘quvchilarga sodda va qisqa topshiriqlar berilsa, boshqalariga murakkabroq vazifalar berilishi mumkin. Shuningdek, maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda ijobiy psixologik muhit yaratish ham muhimdir. O‘qituvchi o‘quvchini qo‘llab-quvvatlashi, uni rag‘batlantirishi va muvaffaqiyatlarini e‘tirof etishi kerak. Bu esa o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ta’lim jarayoniga qiziqishini kuchaytiradi. Differensial yondashuvda zamonaviy pedagogik texnologiyalar ham muhim o‘rin tutadi. Masalan, interaktiv metodlar, didaktik o‘yinlar, multimedia vositalari o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va bilimni osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda differensial yondashuv ta’lim jarayonining muhim tamoyillaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning individual imkoniyatlari, qobiliyati va rivojlanish darajasini hisobga olib ta’lim berishni nazarda tutadi. Chunki har bir bola bilimni o‘ziga xos tarzda qabul qiladi va o‘zlashtiradi. Shu sababli o‘qituvchi dars jarayonini tashkil etishda turli usul va metodlardan foydalanishi zarur. Differensial yondashuvni qo‘llash jarayonida o‘qituvchi o‘quvchilarning bilim darajasini aniqlab, ularga mos topshiriqlar beradi. Masalan, sinfda ayrim o‘quvchilar mavzuni tez tushunsa, boshqalari ko‘proq tushuntirish va yordamga muhtoj bo‘lishi mumkin. Shunday holatda o‘qituvchi kuchli o‘quvchilarga mustaqil tahlil qilish yoki murakkab topshiriqlar berishi, qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchilarga esa sodda va bosqichma-bosqich vazifalar berishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu usul barcha o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi.

Pedagog olim N. Sayidahmedov ta’lim jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan holda tashkil etish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishini ta’kidlaydi. Uning fikricha, o‘qituvchi har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim metodlarini tanlashi kerak. Bu esa differensial yondashuvning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Shuningdek, differensial yondashuvni amalga oshirishda ko‘rgazmali vositalar, didaktik o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematika darsida misollarni faqat yozma tarzda emas, balki rangli kartochkalar yoki o‘yin elementlari orqali tushuntirish samarali natija beradi. Bu usul ayniqsa o‘qishni o‘zlashtirishda qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchilar uchun foydalidir. Bundan tashqari, maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda

o‘qituvchi va ota-onalar hamkorligi ham muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bilan doimiy muloqot qilish, o‘quvchining uy sharoitidagi rivojlanishini kuzatish va kerakli tavsiyalar berish o‘quvchining ta’lim jarayoniga moslashishini osonlashtiradi. Umuman olganda, differensial yondashuv ta’lim jarayonini samarali tashkil etish, har bir o‘quvchining imkoniyatini ochib berish va ularning bilim olish jarayonini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida bu yondashuvdan keng foydalanish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda differensial yondashuv ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv orqali har bir o‘quvchining individual xususiyatlari hisobga olinadi va ularning bilim olish imkoniyatlari kengayadi. Olimlarning ilmiy qarashlari ham differensial ta’limning zarurligini tasdiqlaydi. Shu sababli pedagoglar ta’lim jarayonida zamonaviy metodlardan foydalanib, har bir o‘quvchi uchun qulay va samarali o‘quv muhitini yaratishlari muhimdir. Maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar bilan ishlashda differensial yondashuv juda samarali hisoblanadi. Bu yondashuv orqali har bir o‘quvchining individual imkoniyatlari hisobga olinadi va ularning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi. Natijada o‘quvchilar bilimni samarali o‘zlashtiradi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi va ta’lim jarayonida faol ishtirok etadi. Shuning uchun pedagoglar ta’lim jarayonida differensial yondashuvdan keng foydalanishlari muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
2. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2003.
3. Avliyakov N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
4. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2011.
5. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.